

1924.

Õuna-sordid,

mis

Eesti- ja Põhja-Liivimaal

kasvatamiseks soovitatud

© 101.

Sõdige tululikumad

Pleian

1.50kr

õuna-sordid,

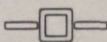
mis

Gestimaa aia-asjanduse seltsi

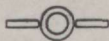
poolt

Gestimaa ja Põhja-Liivimaa

äriliste wiljapuu-aedade tarwis kõlbulikkudeks ja soovitatavateks on
tunnistatud.

Kolm värwitriiki-tabelli kümme õuna-sordi pildiga ja sellekohased pomoloogilised
kirjeldused Svene, Saksa ja Gesti keeli.

Kokku seatud herrade W. Baeri, A. von Blumenbachi, G. von-Bur
Mühleni, A. A. Grebnitski ja A. von Knorringi kaasabil.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiiviraamatukogu

76026

Trükitud M. Antje trükitojas, Tallinnus.

Sissejuhatuses.

Põllutöö ja riigivaranduste ministriumi lubaga asutas Gestimaa aia-asjanduse selts oma väljanäituse ajal, septembrikuus 1903. aastal iseäralise pomologia-komitee, kes omale ülesandeks tegi, kõiki näitufel väljapandud puuwiljasid lähema läbikatsumise alla võtta ja selle kohta kindlaid teateid koguda, misjaguseid õuna-sortisid mõiks nimelt Gestimaal ja Põhja-Liivimaal ärilistes wiljapuu-aedades kasvatamiseks ja harimiseks soovitada.

Selle juures sai kõige rohkem selle peale rõhku pandud, et wiljapuu-aedade soetamine ja harimine nendes prowintsidis peasissetulekuhallitaks peaks olema, mida aga ainult sel teel kätte mõib saada, kui wiljapuid rohkemal arvul istutama ja harima hakatakse, ning kui ärilistes wiljapuu-aedades üleüldiselt niijugused sortimendid tarwitusele mõetakse, mis puuwilja-turgudel kõige rohkem tarwitajaid leiaks.

Pomologia-komitee seisikonna hulka waliti herrad: hoowimeister A. von Knoring, professor A. S. Hrebniński — Peterburist, W. Hinze — Peterburist, Paul Großmann — Riia aia-asjanduse seltsi esimees, riiginõunik Blumenbach Riiaist, W. Baer — G. W. Schochi aiaärist Riiaist, A. von Samson-Himmelfstjerna — Liivimaa aia-asjanduse seltsi direktor, G. von Zur Mühlen-Bentenhof, Max von Zur Mühlen, Charles von Wahl, kunstaednik F.

Daugull — Tartust ja Gestimaa aia-asjanduse seltsi esimees B. von Bagge-huffwudt. Komitee tegewuse juhatajaks waliti Gestimaa aia-asjanduse seltsi esimees ja kirjatoimetajaks — herra W. Hinze.

Pomologia-komitee koosolekul 7. septembril 1903. a. jõuti arupidamiste teel sellele otsusele, et harimiseks ja kasvatamiseks tuleb kolme suwe-õuna, kolme sügise-õuna ja kolme tali-õuna sorti soovitada, ja mõned komitee liikmetest mõtšiwad endi peale õuna-sortide üle pomoloogialisi kirjeldusi kokku seada. — Väljanäituse jaoks määratud aiawiljade seast waliti igast sellekohasest õuna-sordist üks õun wälja; see mõeti päewapiltlikult ülesse ja maaliti pärast wee-wärwidega loomulikis suuruses wälja.

Nendest aquarellidest (wee-wärwi maalidest) saiwad pärast Stuttgardis Stürz'i kirjastuse-äri kunsttrükikojas wärwi-liwitrüki pildid valmistatud. Selseiswad pomoloogialised kirjeldused uute õuna-sortide üle on Wene alguskeeles professor hr. Hrebniński kokku kogunud ja trüki jaoks ära korraldanud, kuna saksa- ja eestikeelsed tõlked siinšamas on valmistatud.

Gestimaa aia-asjanduse selts on otsuseks teinud oma wiljapuu-aias Tallinnas nende pomologia-komitee poolt soowitatud õuna-sortide jaoks iseäralist puukooli asutada, milles ainult neid sortisid okuleerimise teel parandada mõeldakse, —

ja ta loodab, et tema hea eeskuju ka mõisapidajate ja aiaäride omanikkude juures järeltegemist leiab, kuna siis wäike-maapidajatel wõimalik saab olema oma wajadusi wiljapuude muretsemise kohta täiesti kindlateft, usaldusewäärilistest hallikateft ja kasulikkude tingimiste juures täita.

Nende Gestimaa aia-asjanduse seltsi ettewõtete kohta on selle seltsi kõrge kaitsejanna, Tema Keiserlik Kõrgus Suurwürstinna Maria Pawlowna oma täielist rahulolemist awaldanud, kuna Tema Kõrge excellents põllutöö ja riigimaranduste mi-

nistri-herra N. S. Fermolow wõimaliku on leidnud olema käsku anda, et Gestimaa aia-asjanduse seltsile wiljapuude kooli asutamiseks ja sellekohase raamatukese wäljaandmiseks abiraha antaks.

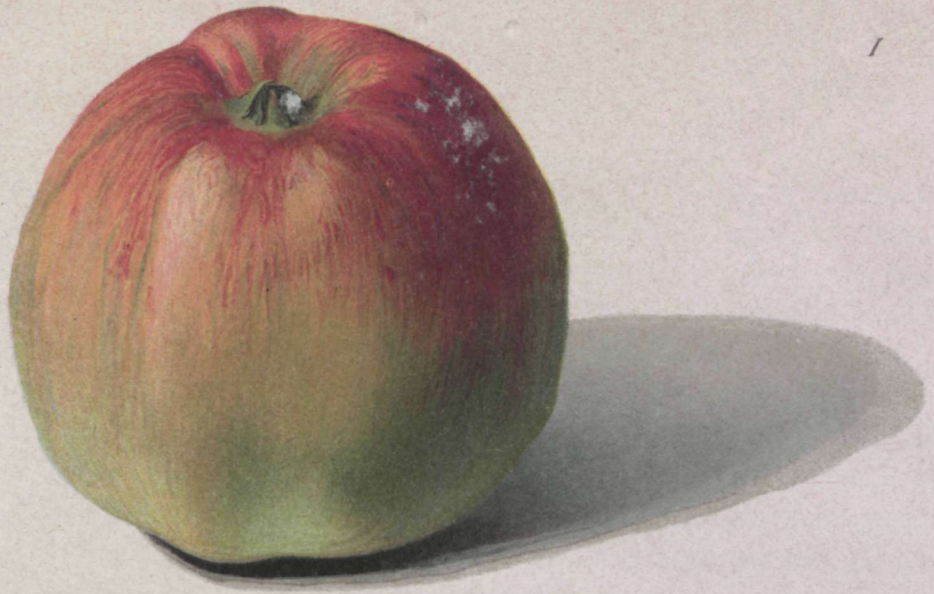
Lõpuks peab Gestimaa aia-asjanduse selts oma meeldiwaks kohuseks, kõikidele kaastöölistele, kes oma lahke tegevuse ja kaastöö läbi selle raamatukese wäljaandmist toime on aidanud panna, oma südamlift tänu awaldada.

Saagu selle raamatukese kirjastamine oma otstarbet täitma!

B. von Baggehuffwudt,

Gestimaa aia-asjanduse seltsi esimees.

1.

2.

3.

S i f u k o r d.

Sisjuhatus.	Raamatu lehekülg.	Wärvi-pildi numbrid.
I. Suwedunad	1	
1. Baltimaa walge klaardun	3	I 3
2. Suislepa õun	5	I 2
3. Tallinna pirnidun	7	I 1
II. Sügisedunad	9	
4. Borowinka	11	II 6
5. Ametmehe õun	15	II 5
6. Serinka	17	II 4
III. Taliõunad	19	
7. Aport	21	III 8
8. Rosenhäger	23	III 9
9. Liimimaa wäike fibula-borsdorfer	26	III 7

I.

Sumeõunad,

küpsseksaamise aja järele korda seatud.

1. *Balkima walgeklardun* l. 3.

Nime=teifendid: Алебастровое, Ахшарумова, De Revel, Durchsichtiger Sommerapfel, Grand Sultan, Крупнина Наливная, Наливъ Бѣлый Крупной, Oliwne Biale, Паперówka, Papierówka Biala, Papierówka Polska, Паперовка Бѣлая, Русскій Розмаринъ, Transparente Blanche, Transparente Jaune, Weisser durchsichtiger Sommerapfel, Weisser Klar, Weisser Klarapfel, Weisser Transparentapfel.

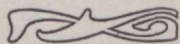
2. *Suislepa õun* . . . lhf. 5.

Nime=teifendid: Дынное, Gros-

ser Sommer-Rosenapfel, Livländischer Champagner, Малиновка, Malinówka, Melonenapfel, Passe Pomme Rouge, Rosenapfel, Roter Sommer-Calvill, Suislepper, Суйслеперь, Суйслепъ, Вейсенштейнское, Weissensteiner, Weissensteiner Rotstrahliger, Paide Rotstrahler, Weissensteiner Rotstrahliger Rosenapfel.

3. *Gallima pirnidun* . . . lhf. 7.

Nime=teifendid: Piriõun, Birnapfel, Грушевка, Revaler Birnapfel, Revalscher Birnapfel, Ревельское Грушевское.

Baltimaa walge klaardun.

Kodumaa ja laialilagunemine. Kõige ilusam ja kallim Baltimaa juvedun, mis Wenemaa õhtupoolsetes kubermangudes, Kesk-Wenemaal, kui ka Poolamaal väga laialdaselt tarvitusele on mõetud. Sõegi Sakjamaal on tema kasvatamist, tema ülitoredate omaduste tõttu, soovitatud.

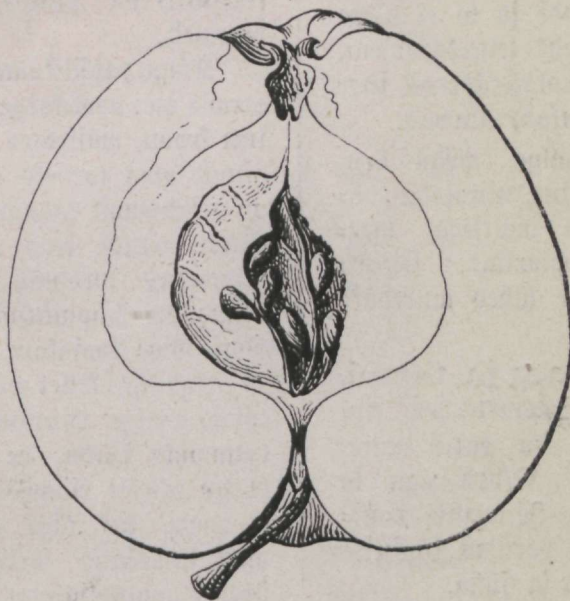
Kirjandus ja nime-teisendid.

Э. Регель. Русская Помология, 1868. а. 129. lhf. Крупный Бѣлый Наливъ. — А. Leroy. Dictionnaire de Pomologie, Paris, 1873, p. 846, № 514, Pomme Transparente Jaune, nende nime-teisenditega: De Revel, Grand Sultan,

Transparente blanche. — E. Janowski. Sad i ogród owocowy, 1882 ja 1893, Papierowka biala. — W. Schüle. Der praktische Ratgeber, 1890, Nr. 34, Durchsichtiger Sommerapfel. — N. Gancher, Pomologie des praktischen Obstbaumzüchters, Stuttgart, 1894, Nr. 22, Weißer Transparentapfel. — G. Kuphaldt. Der rationelle Obstbau in den nordwestlichen Provinzen des Russischen Reiches. 1896. а. lehekülj 143, Weißer Klarapfel. — И. Усиковъ по Бржезинскому. Краткая Помология,

1900. а. lhf. 24, Папировка Бѣлая. — Л. Симиренко. Иллюстрированное описание маточныхъ коллекцій питомника, Киевъ 1901. а. lhf. 40, nr. 406, Наливъ Бѣлый. — А. Гребницкій. Атласъ Плодовъ, 1904. а. lhf. 231, nr. 37—13, Паперовка или

Бѣлый Наливъ Прибалтійскій. — Peale selle on see sort veel järgmiste nimede all tuntud: Papierówka Polska ja Oliwne Biale (W. Montvill, Kowno kubermangust), Алабастровое (F. Ganqardt'i aiad ja puukoolid Kurški kubermangus), Ахшарумова (H. Schröder, Moskwas), Русскій Розмаринъ (M. Konstantinowitsch, Moskwas), Крушина Наливная j. t.

Nr. 1. Baltimaa walge klaardun.

kirjut. Õun on kestmise suurusega, vahest ka üsna suur, ümarik, alumisest otsast, diekarika poolt küljest vähe koomale tõmmatud, kuna ülemine pool vähe woldiline on, nagu hoiatfiwad seal ribifondid endid endid püsti. Selle õunafordi iseäraliseks tundemärgiks on teraw palistus, mis nagu kitkas nahawolt õuna ühte külge mööda ülewalt alla jookseb.

Diekarikas (õietupp) kestmise suu-

rušega, kinnine; õietupe õõnsus pole mitte väga sügaw.

Warfs on tugew, kestmise pikkusega; warre-õõnsus on kaunis lai ja kerge rooste-karwaga kaetud.

Koor on file, koguni õhukene, heledollakat-walget karwa, iselaadiliste koorealuste täpikestega; tihti päris läbipaistem, mahlane.

Seemneõõlm või seemnekoda on õige suur, enamasti fibula-näoline. Seemnekoopakesed on awarad, lah-tised. Seemned on walwakad-pruunid, kor-ratu wälimise kujuga ja kestmise suuru-sega. Tuleb ette, et wähest ka päris küpse õuna sees seemned weel tooreks on jää-nud, ja siis on nad walwakad-pruunid, täpilisid.

Silmeõõnsus on üsna wäike, üm-berpööratud koonuse moodi ja ta ei ulata mitte wilja kestkohani ehk telje-õõnsuseni, mille külles kestmisel, kindlas korras seis-wad tolmunarmad (tolmulad) asuwad.

Liha on puhast walge, väga õrn, pube, sahwtine, healõhnaline, ülitoreda ma-guja, weinitaolise hapuka maitsega, sage-dasti hästi klaar ja mahlarikas. Ülearu küpsiks saanud õuna liha läheb muredaks nagu jahu.

Walmissaamise aeg ja tarwi-tamine. Klarõun saab augusti- või sep-tembrikuus küpsiks. Ta on päris suure-päraline maiustuse-aine, kõlbab aga ka väga hästi kõõgi tarwis. Jseäraniis mait-sew on ta siis, kui teda parajas küpsuses otsekõhe puu küljest wõtta ja süüa.

Walge klarõun on väga hea kaubit-jemise-õun ja sellepärast on linnade läh-i-duses temal väga suur tähendus, sest et tema eest ikkagi, kui ilusa, maitswa ja

warase õuna eest, head hinda maksetakse. Kaugelewedamiseks ei kõlba tema mitte.

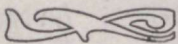
Ka mitte kõik jeda sorti õunad pole täiesti klaarid (läbipaistwad); sellepärast on soovitatud, et walminud wilja mitte väga wara puudelt maha ei wõetaks, sest tihti lähewad õunad alles pärast klaariks, kui nad juba päris küpsiks on saanud.

Puu omadused. Puu kasvab üsna tugewasti ja lopsakalt; ta kasv on kestmine kõrge; edeneb peaaegu iga maa sees, ei kardab külma ja kannab väga roh-kesti wilja. Tuleb isegi jeda ette, et üsna noored puukesed juba puukoolis wilja kandma hakkawad. Suwised kasud (wõsud) on kest-mise jämedusega; õiepungad on kaunis jämedad; lehed on suured walwakad-rohe-lised, pikergused, terawad; lehe warred on peened ja pikad; kaaslehed ehk kattelised (stipuli) on suured, wäljavenitatud, pi-tergused.

Kõige pasfilikumad wormid nende puude tarwis on: pool-kõrge kroon, ja piramidinäo-line kroon, wäikeses wiljapuus-aedades, kus ainult oma tarbeks puuwilja kaswatatakse, on tihedamalt istutatud ja ühetasajeks lõi-gatud puude read (Spaliere) ja nõnda-nimetatud kordonid kõige kohasemad, sest niisuguste kroonikujude juures kasvab wili alati kõige lopsakam, ilusam ja parem.

Igati, kellel wõimalik on olnud Bal-timaa walge klarõuna kõrgete omadustega tuttawaks saada, see peab küll tunnistama, et see täiesti esimese klassi laua-õun on, ja et tema, kui kõige parem kõitidest Balti-maa suweduna sortidest, ei tohiks mitte ühesgi puuwilja-aias oma kõdumaal puu-duda.

Wärwitriiki pildi peal on tema oma loomulikus wärwis üles maalitud. Waata tabel I, all. nr. 3.

Suislepa õun.

Kodumaa ja laialilagunemine. Nagu ülemaltähendatud nime järelle, mille all see õuna-sort Liivimaal tuntud, osjustada võib, on tema kodupaik Suislepa mõis, Wiljandi linna lähedal, kust ta ka laiali on lagunenud. Liivimaal „Suislepa“ nime alla, aga Cestimaal kui „Rotstrahliger“ ehk „Paide õun“, on see sort väga suurt lugupidamist leidnud ja teda kasvatatakse igal pool; ilma kahlemata on see üks kõige parematest ja kallimatest hilistest juveõuntest või warastest sügiseõunadest, mida siin maanurkades üleüldse tuntakse. Ta on omale kui juurepäraline laua-õun esimese auu-platfi võitnud — mitte üksi oma hea maitse pärast, vaid ka oma haruldase kena karwa ja wastupidavuse poolest, sest teda võib märksa kauemini alal hoida kui teija juveõunade fortisid.

Kirjandus ja nime-keisendid. Э. Регель, Русская Помология 1868 г. lhf. 475, Suislepper, Суйслеперь — on ainult mööda minnes nimetatud. — Goegginger. Landw. Beil. der Rig. Zeitung, 1882, № 42. Suislepper. Ajakiri

„Плодоводство“, 1890 а., lhf. 184, Суйслепь. — В. Пашкевичъ, Плодоводство 1891 г., lhf. 326, niisamuti. По Геггингеру и Горффу. Плодоводство, 1892, lhf. 469, Яблоки Лиф. I. 471 Suislepa õun, ühes tema nime-keisenditega Liivimaal: Meloni-õun, Melonapfel, Дынное

ja Koosiõun, Rosenapfel; Cestimaal:

Weissensteiner, („Paidnik“) Вейсенштейнское.

— G. Kuphaldt. Der rationelle Obstbau, 1896, lhf. 155, Suislepper. Mõnedes

maakohades nimetatakse seda sorti: Малиновка,

Malinówka — ja nimelt Leedumaal,

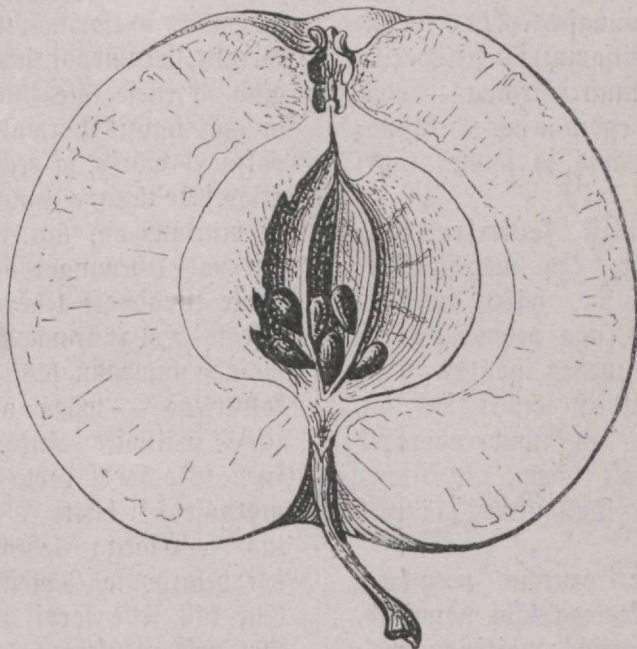
ja ka Peterburi kaubaturgudel; wäljanäituse peal Tallinas oli Riia aia-

asjanduse selts 1903. aastal selle

õuna-sordi järg-

miste nimede all wälja pannud: „Großer Sommer-Rosenapfel, Livländischer Champagner (Liivimaa šampanjeri õun), Roter Sommer Callwill (wist ekstitus?) ja Passet-Nomme Rouge (niisamuti). Cestimaal on ta ka kui „Paide Rotstrahliger“ tuntud.

Kuju ja suurus. Wili on suurus poolest keskmine, peaaegu niisama tõrge kui jäme, keskelt, dieklarika kohalt on

Нр. 2. Suislepa õun

aga wähe kofku litjutud; mõnnikord on jellel õunal ümberringi ribikontide taolised kõrgendused, mis temale enam-wähem kaudilise wormi annawad.

Diekarikas on wäikene, poolest saadik kinnine ja asub kijas, madalas õnetuses, mida pisukesed, waewalt täheleandawad muhukesed ümbritsewad, mis õnetuse äärte tagant waewalt wälja paistawad. *)

Wars. Warre pikkus pole alati ühesugune: wahest on wars üsna pikk ja peenikene, ning asub kaunis sügawa augukese wõi õnetuse sees, mida õrn, jooniline, hele ookerikarwa kollane tolm katab.

Koor on hästi läikiv. Peaasjalikult on tema wärm walge wõi rohakas-walge, kuid päikese poolt küljest on ta harilikult kangesti kirjaks ja täpiliseks tehtud ja igasuguseid siru-wiirulisi punaseid jooneid üleni täis, kuna warju jäänud poole peal õige sagedasti juured heelpunased plekid nähtawale tulewad, mis — niijamuti imelikkude sifilistide joontena ja mustri-kirjana — põhjuswärwi põhja peal endid niimoodi kujutawad, nagu tumedad täpid ja jooned tiigri naha peal.

Seemneõlm ehk seemnekoda pole mitte wäga suur, ega wäga wäike; ta on laia sibula näoline, hästi awarate, lahtiste, õige kõrgete, aga pehmenahaliste seemnekoopakestega, milledes igaihes 3—4 täiskaswanud munakujulist seemet sees on.

Silmedõnsus on ümberpööratud koonuse moodi, ülewalt laiem, alt kitsam, umbes nagu trehtel. Tolmukate jäänused on keskkohta asetatud.

Liha on walge, arutihti peenikeste roosakarwaliste soonekestega läbi põimitud, üliwäga mure ja mahlarikas; maitse on meeldiw ja tuletab ühtlasi suhkrut, hapuka weini ja pirni maiku meelde, misjuures ka kibeda mandli maik ei puudu. Lõhn, mis ise-

*) Wärowi-witruki pildi peal pole see õuna-õafene küllalt loomutruult wälja tulnud: diekarika õõnsus on seal liig lai ja sügaw wälja tulnud, kuna diekarikas ise märkna suuremats on läinud, kui ta tõe poolest on. Duna wärm on ka lug punane, mitte aga õrn, roosakas wabarna-karwa punane, nagu ta loomulikult on.

äransis siis tundewale tuleb, kui wili puudelt mahawõetult õlgede peal walmib, on oma laadiomaduste poolest just samasugune, kui maitse.

Walmisaamise aeg ja tarwitanine. Sedasorti õunu wõib juba augustikuu lõpul puu pealt jööma hakata, aga kõige maitswamaks lähewad nad alles siis, kui nad juba 5—6 nädalat puu pealt ära on olnud. Oma hea maitse hoiawad nad weel mitu nädalat alles, kui nendega aga etewaatlisult ümber käidakse ja õrnalt hoitakse. See on eht, esimest sorti laua-õun, ehk ta küll ka kõõgi ja muude majapidamise otstarbete peale wäga hästi kõlbab.

Puu omadused. Puu annab liihise ja kaunis kõhnapoolseid, hunikusse kofku, kaswawaid sumiseid wõjusid, mis oma kohast seda tõendab, et puu wäga suureks ei wõi kaswada, kuid jellest hoolimata on ta kaunis wiljarikas. Kroon on noores eas korralik, keramoodi ümarune, kuid warsti ajab ta enese õie laiaks, sealjuures jääb ta aga kaunis harwaks, sest et oksad wäga palju ei wõrju, ja pealegi kuiwawad paljud oksad selle tõttu, et puutiwe kaunistigi abras ja murduw on, ära. Täie kaswuga laiad, läikivad lehepungad istuwad kangesti ettepoole tungiwate lehe-afemetete ehk lehepadjakeste peal ja annawad nendele — wärskete wõjude tumepunakas-pruuni koorega ühises kofkutõlas — wäga oma-laadilise (tüüpikalise) wälimise kuju. Niijama ijelaadilised selle sordi kohta on tema laiad, ümmargused, hästi hambuliseks lõigatud serwawega lehed, mis oma kaju poolest pelargonia lehtesid meelde tuletawad. Ehk küll selle sordi puu tüwi schwammitaolistest rakukestest koos seisab, — on ta ometigi wäga wastupidaw talwise külma wastu (talwe-kindel).

Suislepal on ka mõned taliõunte teijendid olemas, mida sellesama ühise nime alla ära ühendatakse, ning milledge sugulust selgesti ära tunda wõib.

Suislepa õun on wärowitruki tabeli I peal nr. 2. all kujutatud, ja nimelt tabeli keskkohas.

Tallinna pirnidun.

Kodumaaa ja laialilagune-
mine. Põhja-Liivimaal ja Eestimaa-
l, kus jeda õunajorti kõige rohkem kaswata-
takse, on ta tui armastatud, magusamaitse-
line juwõdun roosidunte seltsist igal pool
üleilidsje wäga tuntud. Nime „Tallinna
pirnidun“ on ta sellepärast saanud, et teda
ühest teisest pirniduna jordist — Riia pir-
nidunast (Rigaer Birnapfel) ära wõidak-
lahutada, ehk küll nende mõlema õunajordi
wahel iseenesest min-
git jugulist ühendust
ei ole. See nimi on
talle alles uuemal ajal
antud, kuna küllades
teda praegugi weel
lihtjalt „pirnidunaks“
nimetatakse, ja selle
nime all on teda —
nagu selgub — juba
möödaläinud aasta-
jaja algul üsna laial-
daselt tarwitatud. Ni-
mi on wist tema mõ-
nusast, würtsilisest, pee-
nikesest maitsest tulnud.

Skirjandus ja
nime-keisendid. A. Diel. Kernobst-
forten, 1799—1832 r., VI, lhf. 70, Re-
valscher Birnapfel. — Christ. Vollständige
Pomologie, 1812. a., lhf. 71, niisamuti.
J. Oberdieck. Illustriertes Handbuch der
Obstkunde, 1859. a., lhf. 219, nr. 94,
niisamuti. — Э. Регель, Русская По-
мология, 1868 r., lhf. 334, nr. 166,
Ревельское Грушевое. — Th. En-
gelbrecht, Deutschlands Apfelsorten, 1889 r.,
lhf. 178, nr. 157, Revalscher Birnapfel.

Kuju ja suurus. Wili on kest-
mine, suuremalt osalt lamp-ümargune, alt-
poolt küljest weidi laiem; wälimisest pin-
nast käiwad kõrgemad ühetasased jooned,
nagu ribikondid läbi; need ribad asuwad
iseärnis õuna pealmises osas, mille läbi
ta selle puuwilja reeglikorraline kujukorm
märksa rifutud saab.

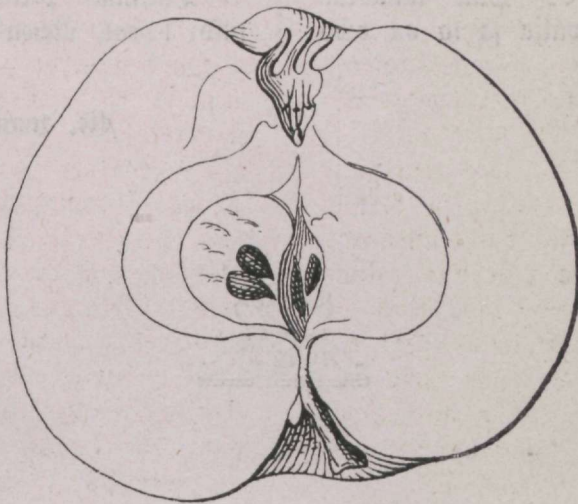
Diekarikas on rohakas, suur, ker-
gelt karmakestega kaetud, pooleni awatud.

Diekarika õõnsus on
kaunis sügaw ja lai,
mis selgelt filmapaist-
wate ribadega ära joo-
netatud, mis endid
õõnsuse serwade taha
paenutawad ja wilja
südamet poole jooks-
tes pikkamisi madala-
maks lähewad, kuni
üsna ära kaowad.

Warfs on lüh-
hekene, jäme, ei uluta
oma laia augukesse
seest, mis ijelaadilise,
joonelise, rohaka roos-
tekorraga kaetud on,
wäljagi.

Koor. Koore põhjuswärv on ilma
läiketa (matt), walwatas roheline, aga ta on
arutisti peaaegu üleni ilma läiketa tume-
punase (karmini-karwalise) punetusega ka-
etud, millest sügaw-tumedad punased triibud
läbi käiwad. Kui õuna koort pealt natu-
kene deruda, siis saab ta tumeda waha-
karwalise läike.

Seemnesõlm on suur, tõmbi fibula
näoline; seemnesõlmed on kestmised,

Nr. 3. Tallinna pirnidun.

wähe lõhtenud, praguliste seintega, kaunis ühetasased lambid, kinnised. Seemned, mida igas koopakeses kaks tükki asub, on väikesed, hästi välja kujunenud, muna-moodi, lähedalt teravaksminewate otsadega.

Silmedõnsus on lai, ümberpööratud koonuse moodi (pealt laiem, alt kitsam); tolmukad asuvad peaaegu keskkohas ja kaunis kindlas korras.

Siha on kollakas-valge, kaunis tihe ja mitte väga mahlane, peenikeste würtsilise maiguga, mis karamelli maitset meelde tuletab; lõhn on niisamasugune peenikene.

Walmisfaamise aeg ja tarwitamine. Tallinna pirniõunad, mis arutihhti päris klaariks lähewad, on — kui neid tüpjest peast augustikuu keskuste päewade sees, nende kõige paremal maitsemise ajal, otsekohe puu otsast tarwitada — päris suurepäraline maiuseroog! Nad seisawad ainult lühikeste aja alal.

Puu omadused. Puu kannatab talwiise külma täiesti välja ja ta on oma

korrafindla, piramidifarnase krooni poolest tähtis; ta armastab väga oma lopsaka, tugewa kaswuga uhkust teha ja wiljakandmist võimalikult kõrwaliselt asjaks jätta, ning et ta sealjuures ka oma lehed väga paksuks ajab; siis on waja tema krooni aeg-ajalt harwemaks teha. Noorte okste lehed on munakujulised, väljamenitatud terawate otsadega, nahkised ja on üleni peenikeste kortsukestega nagu wõrguga kaetud; wanade, wiljakandjate puude lehed on aga enami välja wenitatud, loperümargused ja kaunis õhukesed. Nastajed wõsud on keskmise kaswuga; nad on kaunis tihedalt ja korrafindlalt tugewate, täieliste ning peenikeste udufarmakestega kaetud lehepungadega üle liikitud. Koor on tumepruunikas-roheline ning on kahwatute, walwakate täppidega siit ja sealt kirjaks tehtud — nagu läätsetega wisatud, sest neil täpikestel puudub kindel worm ja ford.

Tallinna pirniõun seisab wärwitrukki pildi I peal, ülewal, nr. 1. all.

Bentenhof.

G. von-Zur Mühlen.

4.

5.

6.

II.

Sügisõunad,

selles korras, kuidas nad küpsaks saavad.

4. Borowinka Iht. 11.

Nime=teijendid: Баравинка, Borowinka, Боровинка Бѣлая, Боровинка Красная, Боровинка Крупноплодная, Боровинка Осенняя, Боровинское, Боровинское Вѣлое, Boroveski, Borowicki, Borowiski, Borowitsky, Бравинское, Бровинское, Харламовка, Charlamowka, Charlamowsky, Karlamowski, Charlamowskie, Charlamowskisches Nallevid, Charlamowsky d'Automne, Duchesse d'Oldenbourg, Early Joe, Крапчатое, New Bremswick, Queen Mary, Smith's Beauty of Newark, Украинское ja teised.

5. Ametmehe õun Iht. 15.

Nime=teijendid: Sügisjoonik, Amtmannsapfel, Bentlebener Rosensapfel (pole õige), Drysens Liebling, Гран-

штейнъ, Графенштейнъ (pole õige), Siwima Gravenstein, Gravensteiner Livländischer, Графенштейнское Лифляндское, Графенштейнское Русское, Herbst-Streifling, Обрѣзковое, Обрѣзъ, Осенняя Полосатка, Полосатый Рамбургъ, Pomme de Baili, Рисовый Кальвиль, Старостино, Штрейфлингъ, Стрифель, Штрифель, Титовка (pole õige), Винное.

6. Serinka Iht. 17.

Nime=teijendid: Глинистое, Калмукъ, Калмыкъ, Lehm, Lehmäpfel, Poziómkowe, Sserinka, Sieranka, Strumillówka, Сѣринка Розовая, Сѣринка Красная, Сѣрое, Сѣрый, Сѣрянка, Szampanskie, Zaieczka Mordeczka.

Borowinka-õun.

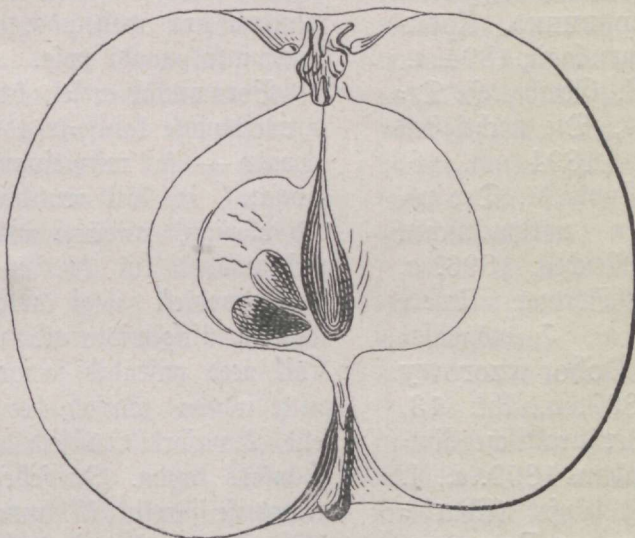
Kodumaa ja laiiali-lagunemine. Tähtsate autoritetliste puuwiljatundjate (pomoloogide) arvamise järele on borowinka kodumaa — Wenemaa. Ta on üle terve Wenemaa — kui kõige lõunapoolsemad kubermangud maha arvame — väga rohkesti laiiali laotatud; niisama laialdaselt ja rohkesti kasvatatakse teda ka Rootsimaal, Saksamaal, Inglismaal, Prantsusemaal, Austrias ja teistes Euroopa riikides, ning isegi ka Põhja-Ameerikas.

Kirjandus ja nime teisenemine. Selle sordi kirjeldusi leiame mitmesuguste nimede all igast paremast pomologia õperaamatust ja kirjatoöst, niihästi Wene kui ka teistes keeltes. Nendest kirjatoõdest nimetame järgmisi: N.

Krasnoglasow (waata „Правила плододводства, 1848 г., lhf. 80) kirjeldas seda õunasorti nimede: „Боровинское, Бровинское ja Боровинское бѣлое“ all wististi esimesena. Edasi, leiame meie lähikese kirjelduse ja soowituse selle õunasordi kohta ajakirjas „Журналъ Садоводства, 1851. а. lhf. 57—62, ja siis edasi weel ajaloolises korras: v. Flotow, Illustriertes Handbuch der Obstkunde, 1858, lhf. 95, nr. 32, Charlamowski. — Журналъ

Садоводства, 1862. а., Боровинка (wärwitrüki pildiga). — Э. Регель, Русская помология, 1868. а., lhf. 332, 165 nõndasamuti. Mina pean küll seda tähendamata, et hr. Regel — minu arwates — seda õuna niihästi musta trükipildi kui ka wärwitud pildi peal koguni walesti on kirjeldanud ja kujutanud: seal on nähtawasti hoopis mõni teine õun, mitte aga borowinka kirjeldamise alla sattunud.

„Боровинка красная“, mille kohta jealsamas kirjeldus leidub, on palju loomutruumalt wälja tulnud (waata lhf. 354, nr. 181.) — A. Leroy, Dictionnaire de pomologie, 1867—1873 г., l. 148, 65, Borowicki nime-teisenditega: Charlamowski'sches Malleid (V. Mons,

Нр. 4. Borowinka õun.

1778), Borowitsky (Lindley, 1831), Borowiski, Baroweski (Prevost, 1848), Charlamowsky d'Automne (Mas, 1865), Duches d'Oldenbourg. — Revue Horticole, 1880. а., lhf. 240, Borowinka. — W. Lauche, Deutsche Pomologie, 1882 а., 8, Charlamowsky. — E. Janekowsky, Sad i ogród owocowy, 1882 г., Charlamowka. — Seesama autor: Ogródnik Polski, 1891. а., № 1, nõndasamuti. — Кичуновъ. Вѣстникъ Са-

доводства, 1888 г., Харламовка (wärwi-trüki pildiga). — Th. Engelbrecht, Deutschlands Apfelsorten, 1889. a., I. 190, Charlamowsky. — C. Mathieu. Nomenclator Pomologicus, 1889. a., annab Charlamowsky'le wiisteistkümmend uut nime, millede hulgaft käesolewas ülewaatlikus kirjelduses ainult järgmised eespool nimetatata on jäänud: Early Joe (Barron, Englisch Apples 242), Queen Mary, Smith's Beauty of Newark (Downing. The Fruits and Fruit Trees of America, 1885 149) ja New Brunswick. — Плодоводство, 1890 г., I. 163. Бълая Боровинка. — Садъ и Огородъ, 1890 г., 15, Яблоко Боровинка. — А. Грелль, Доходное плодоводство, 1892. а., lhf. 116, Баравинка или Бравинское (Харламовское — wäljamaal.) — Н. Кичуновъ. Плодоводство Корочанскаго уѣзда, Курской губ., 1892 59, Баравинка, Крапчатое. — R. Gaucher. Pomologie, 1894. а., 3, Charlamowsky. — R. Goethe, S. Degenkolb und R. Mertens, Die wichtigsten deutschen Kernobstsorten, 1894. а., 8, Charlamowsky. — G. Ruphaldt. Der rationelle Obstbau in den nordwestlichen Provinzen des russischen Reiches. 1896. а. 134, Borowinka. — J. Böttner. Unsere besten Obstsorten, 1897. а., 7, nõndasamuti. — J. Brzezinski. Dobor wzorowy drzew owocowych, 1897. а., lhf. 13, Charlamowskie. — Der praktische Ratgeber im Obst- und Gartenbau, 1899. а., I. 109, Zwei wertvolle Frühäpfel (Charlamowsky). — И. Усиковъ по Бржезинскому. Краткая Помология, 1899. а., I. 31, Боровинка. — Гоше. Руководство къ плодоводству, изд. II, 1899 а., I. 64 nõndasamuti. — В. Пашкевичъ, Плодоводство въ Россіи, II. 1899. а., I. 182, 27, nõndasamuti, selle lisanudsega ja tähendusega, et kašani kuber mangus mõnes kohas teda weel teiste nimede all tuntakse: „Боровинка крупноплодная,“ „Осенняя,“ ehk lihtsalt: „Украинское“ — А. Болотовъ. Плодоводство въ Россіи, III, 1900. а., I. 96.

Боровинка. — Der praktische Ratgeber, 1900. а., I. 378, Charlamowsky. — Князь Н. Н. Енгальчевъ, Атласъ плодовъ, 1903 г., с. 15, № 3, Боровинка. — Siin pean küll jeda tähendama, et Keef-Benemaal on üks õuna-sort olemas, mida „Харламовское“ ehk „Харламовка“ nimetatakse, kuid jellel õunal pole midagi ühist selle õunaga, mida meie „Borowinka“ („Боровинка“) nime all tunneme ja mida wahest ka, iseäranis jagedasti Saksamaal, „Charlamowsky'ks“ nimetatakse. See „Харламовка“, mida Bolotow juba jada aastat tagasi on kirjeldanud (temale „Пастуровка“ — „karjase-õun“ nimeks anda püüdes) on loonuse-kujuline õun — pealt peenem, alt jämedam — õige pika warrega ja päris ühekarwaline kollane, ehk wähe roopunakas, ilma mingisuguste triipudeta. See õuna-sort tuleb üleüldse väga harwa ette ja teda ei tohi kuidagi borowinkaga ära wahetada, sest et ta sugugi borowinka moodi pole.

Borowinkal enesel, kui õunasordil, mis mitmesuguste laiuise-kraadide all ja — järgnewalt — ka mitmesuguses kliimas laiali laotatud, on küll arutihti mitmedgi teisedid olemas, niihästi wälimise wäljanägemise poolest kui ka küpselisaamise aja ja maitse poolest isegi õuna kuju on mitmesuguste tingimiste all wähe muutunud. Kõik need teisedid ja moondused pole aga mitte nõnda tähtsad, et nende tagajärjel selle õunasordi tõfiseid tundemärkisiid ära ei wõiks tunda. Ja sellepärast peab minu arwamise järele küll tunnistama, et ainult üks „Borowinka“ sort olemas on. Sel sortil on oma kindel kuju ja tundemärgid olemas ja ta on puuwilja laubaturgudel väga tuntud, nõnda et teda teiste sortidega kunagi ära ei segata.

Kuju ja suurus. Borowinka õun on keskmise suurusega, lamp-ümmargune; tema kõige pikem rist-läbimõdet on just kesk kohalt, wõi wähepärast kesk kohast kõrgemal (mis Borowinka kohta väga karakterline tundemärk on). Sellest keskjoonest alla ja ülespoole lähew õun ühetasajelt, korraldalt ümarikuts, misjuures õuna ülemise poole

ümarus (hari, pea-lagi) weidifene suurem on kui alumise poole ümarus (kand): Düna pind on kas wähe woldiline, waewalt tuntawate ribidega, wõi hoopis file, ilma ribideta. Wördlew wahel düna kõrguse ja jämeduse wahel on arutihti wäga kõikum; tuleb ette öunu, mis oma kuju poolest kas enam tõnts-ümargused, mõlemast otsast kokku litjutud (näituseks — Põhja-Amerikas, kus Borowinka, mida seal „Ducheles of Oldenburg“ nimetatakse, enesele kaunis laia, lotfiku kuju on omandanud), wõi enam-wähem kõrgemad, klaafinäolised on.

Diekarikas on kaunis suur, kinnine; öierupe lehekused on kergelt udukarwafestega kaetud, seisawad kaua roheliised ja on sisejupoole libasse paenutatud, kuna nende otsad wäljapoole hoiawad. Diekarika õõnsus on keskniiselt sügaw ja lai, järskude äärtega, woldiline; tema põhjas on sage-dasti wis kõrgemat täpikest olemas (pärl).

Warfs. Warre piktus ja jämedus pole alati ühesugune; ta on tõmmukat karwa ja udukarwafestega kaetud. Warre-aul wõi õõnsus pole mitte wäga lai ega sügaw, ilma ribi-joonteta, file, rohekat karwa, mõnikord harwa kerge roostekorruga kaetud.

Koor on peenikene, heidab wähe finakas-halli karwa, kergelt öerutult läigib, kuim, pole jahwtine, ehk kui ta wähe jahwtiseks muutub, siis ainult päraji kauemat seisumist; koore põhjawärw on rohelas-kollane, mis siis, kui õun juba täiesti küpsiks on saanud, walwakas-kollaseks läheb; siis tekivad düna pinnale ka selged, järkjärgulised karminikarwa-punased triibud, millede wahesid samasugused wiirud ja täpped, tugewa, intensiwlise kollaka-roosapunase põhja peal kirjuts teewad; wärwide kokkutõla läheb päikese pool olewal küljel karedamaks, wärwid heledamaks. Düna wärwide tugewus muutub wäga palju selle järele, misuguses maapinnas puu kaswab ja kuidas ta walgustatud on. Koore punetuse peal paistawad siin ja seal mõned harwad koorealused walwakas-wioleti karwa täppekesed. Roostetust koore peal kunagi ei ole; koore lõhn on koguni nõrk, wõi teda pole sugugi olemas.

Seemnesõlm on harilikus suuruses; asub keskel wilja südames ja on kõrge fibula moodi, peaaegu ümargune, wähest umbes südamefarnane. Seemnekoopakesed on juured, peaaegu finised ja asuwad ühise südame-joone ümber koos; seemned on suured, laiad muna-näolised, wähe terawate otstega, tumepruunid.

Silme õõnsus on ümberpööratud koonuse farnane, keskkojal asuwate tolmutatega.

Lih on kollakaswalge, mure, jämeda jahuga, kaunis mahlane, weidi hapukas, üsna meeldiwa maitsega, ilma iseäralise lõhnata; kui õun üleliiga küpsiks on saanud, siis läheb ta jahuseks wõi tainataoliseks.

Walmis-õõnsuse aeg ja tarwitamine. Borowinka on sügijene düna-sort, mis septembrikuus küpsiks saab ja kuni nowembrikuu alal seisab, — selle järele waadates, misuguses kliimas ta on kasvawanud: Lõuna-Wenemaal walmib tema palju waremalt, juba augustikuu keskliste päewade sees, kuna ta Soomemaal märkfa hiljem küpsiks saab ja ka palju kauemini seisab; siin on ta peamasti taliõuna sortideks muutunud.

See on teise astme laua-õun, aga juurepäraline sort kõõgi wajakuste jaoks; oma wastupidawuse ja wiljarikkuse tõttu kui ka muude heade omaduste pärast on ta wäärt, et teda hästi palju kaswatataks. Puuwilja turgudel on ta hästi hinnas ja sellepärast wõib teda, kui tulurikkast kaubitsemise õunasorti, igale ühele julgesti soowitada, ehk ta eest küll suuremal arwul ostes wõi müües enam ei maksjeta, kui 1 rubla ümber puudast.

Puu omadused. Borowinka puu kaswab harilikult keskmisest mõdest kõrge-maks; ta kroon on kaunis harw ja wormi poolest üsna ümargune; oksad tungiwad tüwest kaunis järjus winklis eemale ja paenduwad siis ülespoole; tuule käes ja rohke wiljakoorma all murduwad oksad wäga kergesti maha, ja sellepärast peab nende puude okstele, mis wiljaga rohkesti koormatud on, hoolelikult tugesid alla pan-

dama. Lehed on keskised suured, tume-rohelised, peaaegu ümargused või vähe loperüümargused, järsku-teravate otsadega, serwaft vähe kärbitud, hambulised; alt on lehed valkafas-rohelised, nõrgalt udufarwafestega kaetud. Wõsude koor on läikiv ja kergesti äraderduwate, hallikate udufarwafestega kaetud, tume, mustjas-punakas, kaunis suurte roosaka-punakate täpikestega. Wõsud on keskised tugewad, kaunis suurte, purpurikarwaliste lehepungadega.

Died on roosad, lähewad wara lahti ja õilitsewad kaua; warafest õilitsemisest hoolimata ei karda Borowinka, kui ta õies on, kuigi palju külma ega paha ilma, ja õied sigiwad üsna kenasti. Dilmel asuwad suurte falkude kaupa üksteise ligidal, suuremalt osalt iga ema-tupe peal üks õis. Seda sorti õunad on väga õrnad tuulte ja kärnatõbe (*Fusicladium*) wastu, millede käes nad arutihti kannatawad; sellepärast peab Borowinka puid aias enam kaitstama, tuulewarjulistesse kohtadesse istutatama ja neid sagedasti ning hoolikalt Bordeaux-weega üle piserdatama.

Dulschtdi jaamas,
Kowno kubermangus,
Stanischi mõisas.

Maapinda Borowinka palju ei wali, ta lepib ka kõige halvemaga, mitte aga mär- ja põhjaga maaga; sealjuures armastab ta väga wäetamist: muidu jääb tema kasw fiduraks, wili kõhnemaks ja wiljarilkus vähemaks. Talwekülmasid kannatab Borowinka väga hästi wälja.

Borowinka hakkab hästi wara, juba kolmandamal, neljandamal aastal pärast istutamist wilja kandma; wiljasaak kordub iga aasta tagant ja on siis hästi rohke.

Saksamaal peetakse Borowinkat (*Charlamowsky*) üsna õigusega kõige wiljaka- maks ja paremaks sumeõuna sordiks.

Suur, ilusakarwaline, puhas, s. o. ilma kärna-plekkideta borowinka-õun on hea kauba-aine, ehk ta oma maitse poolest küll mitmele kalwilli ja reneti õuntele järele andma peab, nõnda et teda mitte eftimeje klassi laua-õunaks nimetada ei tohi, kuid sellewastu on ta suurepäraline äriline õuna-sort, mis seda wäärt on, et teda täielise tähelepanemise alla wõetaks.

Borowinka wärwipilt on II wärwitrükitabeli peal, all ääres, nr. 6. all.

N. Grebnitski.

Ametmehe õun.

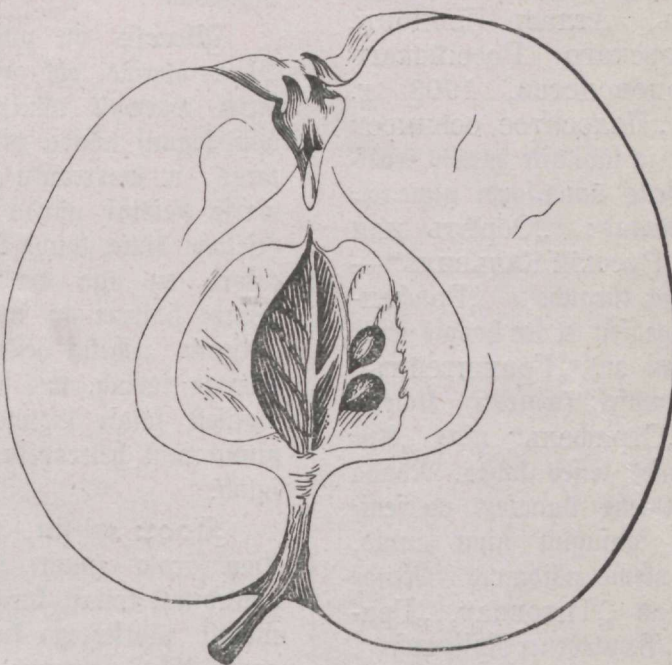
Kodumaa ja laialilagunemine. See õunasort, mis jooneliste kalvillil õunte hulka loetakse, on arvatavasti Hollandimaalt pärit. Kuna ta isealt Wenenmaale toodi — on teadmata. Baltimaadel armastatakse teda väga ja sellepärast ongi ta siin väga laiali laotatud. Selle tõttu, et ta kui suurepäraline laua- ja köögi-õun laialt kuulsaks on saanud, ostetakse teda puuvilja turgudel väga hea meelega. Baltimaa naabruses asuvas maakohtades on see sort ka kaunis laialdasti wastuwõtmist leidnud, aga seni weel wõrreldes wähe.

Kirjandus ja nime-teisendid. J. Oberdieck. Illustriertes Handbuch der Obstkunde, 1862 a., nr. 266, Der Amtmanns-

apfel. — Th. Engelbrecht. Deutschlands Apfelsorten, 1889. a., nr. 27, niisamuti. — G. Afanasowitsch. Вѣстник Садоводства, 1891 a. Полосатое осеннее, lühikene kirjeldus. — Kaamatus „Плодоводство 1892 г. По Геттингеру, on 469. lhf. peal kirjeldus: „Яблоки Лифляндии“, kus lhf. 472.—473. peal selle peale tä-

hendatakse, et õuna-sort, mis Liwimaal nimede: „Осеннее полосатое („Süßgise-joonikas“), Лифляндское, Графенштейнское, Винное, Полосатый Рамбурь“ ja ka (muudugi mõista efekombel) „Titowka-sordi“ all tuntud on, pole midagi muud, kui seesama sort, mida Saksamaal

„Amtmanns-Äpfel“ ja Prantsusemaal (Thomas, Guide Pratique, 315) „Pomme de bailli“ nimetatakse. Seda nime wõiks Wene keeli „Старостино яблоко“ ümber tõlkida. Seal on täielik, hea kirjeldus selle õuna-sordi kohta toodud ja ei puudu ka õuna läbilõike trükipilt. — В. Пашкевичъ, Плодоводство въ Россіи. Изданіе департамента земледѣлія. СПБ. 1896 г. Выпускъ I. Из-

Nr. 5. Ametmehe õun.

slõdowanie sortimenta плодовъ, экспонированныхъ на Воронежской Сельскохозяйственной выставкѣ 1894 г., lhf. 36—38, nr. 55, „Шртейфлингъ, или „Осенняя полосатка“ täieline pomoloogiline kirjeldus, kahe musta trükipildiga. — В. Пашкевичъ. Плодоводство, 1895 г. nr. 4, lhf. 220 — seesama kirjelduse kor-

damine. — G. Ruppaldt. Der rationelle Obstbau in den nordwestlichen Provinzen des Russischen Reiches 1886, 8, 141, Bivländischer Gravensteiner, selle tähendusga, et ta arvatavasti seesama on, mis „Herbst-Streifling“, s. o. „Süßigejoni-fas“ (käesolevas kirjelduses „Ametmehe õun.“) Kuid sellest hoolimata, toob ta veel (lhf. 132) kirjelduse „Amtmannsappel“ üle ja ei tähenda sealjuures sugugi, et sel sordil eelminewa sordiga midagi ühist oleks; sellewastu tähendab ta, et see sort „Dry-jens Diebling'iga“, mida tema sõnade järelle liiwimaal arutitsti leidub, sugulane võib olla. — По Гоше, Руководство ко плодоводству для продуктовъ, СПб., 1899 г., lhf. 69 nr. 10, Осенняя полосатка, Штрейфлингъ, Штрифель, Обрѣзъ, Обрѣзковое; pomologiaalne kirjeldus, wilja läbilõige musta trükipildiga. Ф. Овсянниковъ. Атласъ Плодовъ, изд. Императорскаго Россійскаго Общества Плодоводства, 1903 г. lhf. 83, nr. 12, „Полосатое осеннее“ (wärwitrükipildiga ja läbilõike musta trükipildiga), kus ka selle õuna-sordi nime-teisendid ära on näidatud: „Обрѣзъ или Обрѣзковое“ ja „Русскій Кальвиль“ — Peterburi puuwilja turgudel, „Графенштейнъ“ (pole õige, sest et see hoopis teise, iseseiswa sordi nimi on), „Гранштейнъ“ „Bentlebener Rosenapfel“ (walesti) Kowno kubermangus ja „Стрифель“ ning „Augustapfel“ — mitmes teises kohas. Nõnda näeme, et „Ametmehe õunale“ on seni ajani terwelt 22 igasugust nime antud, mida ülemal ära oleme näidanud. Nende nimetuste hulgast on „Титовка“, „Графенштейнъ“ ja „Bentlebener Rosenapfel“, mis „Ametmehe õunale“ antud, ekslisjed, sest et need teiste iseseiswate sortide nimed on.

Kuju ja suurus. Selle õuna kuju on väga muutlik, kuid warre juurest (kannast) on ta nii karakterline, et selle järele käesolewat sorti igatahes kindlasti ära võib tunda, olgu ta kuju ehk worm muidu misjulgune tahes. Selle sordi korralikult kaswanud keskmise suurusega wili on 80 mil-

limeetrit laiuti ja 75 mm. kõrguti. Õuna mõlemad küljed pole mitte ühesugused, lähewad diekarika poole liugledes koonusetaoliselt peenemaks ja ülewalt üsna tõntfiks; keskkohtast natuke allapoole on õun kõige jämedam, ja sealt kohalt allapoole — warre juurest lähew jällegi ilma kindla korrata peenemaks, nõnda et warre hakatuses arutitsti õõnjust ei olegi.

Diekarikas on korratu, ilma kindla wormita, hästi suur, kinnine, harukordadel — poolkinnine. Diekarika ehk dietupe lehesed on laiad, lühikesed, seisawad kaua roheliised, ei puudu siile juurest iiksteisega peaaegu kokkugi, karwased ja lahkuhoidwate tippudega. Õõnjust on kaunis lai ja sügaw; tema serwa ümbritsewad selgesti filmapaistwad ribitaolised woldid, milledest mõned waewalt nähtawalt üle terwe õuna ulatawad.

Warfs on puine, walwakas-pruun. Warre-õõnjust ehk auk on wäikene, sage-dasti waewalt tähepandaw. Wahest on õun koguni nõnda pikerguseks wälja wentatunud, et warreaufu olemasgi pole, waid warfs paistab nõnda wälja, nagu oleks ta otsekohe õuna kanna külge kinnitatud; mõnikord on aga warreauf kaunis sügaw. Warre ümbert on koor alati enam-wähem paksema, rohekat helki tumepruuni rooste-korruga kaetud, mis sealt jooneliselt, kiirletaoliselt laiali laguneb ja kõrgemal õuna pinna peal helerohelika koores-wärwiga ühte sulab.

Koor on file, weidi nagu raswane, ilma särata (matt) waha-sarnase läitega, määrdinud-kollast karwa, kergesti ja korratumalt täpikestega kirjaks tehtud, päikese poolt küljest punane ja enam-wähem filmapaistwate karminikarwaliste triipudega; koor on selge lõhnaga.

Seemnesõlm on fibulasarnane; seemnekoopakesed on diekarika poolt küljest terawamad, kuid warre poolt küljest hästi awarad, lahtised, wahest ka kinnised, lõhkenud, praguliste seintega. Seemned on muna-naolised, terawate otstega, pruunid.

Silme-õõnjust on sügaw ja lai,

kaunisti trehtri moodi; tolmutad on lühikesed ja asuvad peaaegu keskkojal.

Liha on kollakas-walge, punaste kiududega, peenikene, üsna mure, pude, sahwtiline, weini-hapuka meeldiwa maitsega.

Valmistaamise aeg ja tarvitamine. Ametmehe õuna võib küpses olekus juba septembrikuus puudest maha wõtta ja ta seisab weel nowembrikuu läbi hea. See on esimese klassi õunasort niihästi laua kui ka kõõgi tarwis.

Riias.

Puu omadused. Puu on talwekindel; sünnitab laia, harwa krooni, mille alumised oksad üsna madalasse alla hoiawad; kasvab igas wiljakandjas maas; lehed on suured, munanäolised, terawad. Puu on hästi wiljakas ja hakkab juba noorelt wilja landma.

Wäga soowitaw!

Ametmehe õun on II wärwitruki-pildi peal, tabeli keskkojal, nr. 5. all kujutatud.

W. Baer ja A. von Blumenbach.

S e r i n k a.

See kalwillide seltsi hiline sügine ehk warane talweeun on niisuguste puuwiljade liigist, mida kaubaturgudel pea aegu kõige rohkem tarwitatakse, iseäranis rohkesti aga Dõuna-Liivimaal. Ja oma kosutawa, õrna, weinitaolise maitse, oma würtfilise lõhna ning oma wilja kenaduse ja puhtuse poolest — on ta üleüldist lugupidamist ja armastust ära teeninud. Tema kodupaik on arwatawasti — Baltimaa; kõige laialdasemalt kaswatatakse teda nimelt Kuuramaal ja Liivimaal kui ka teistes, nende naabruses asuwates kubermangudes.

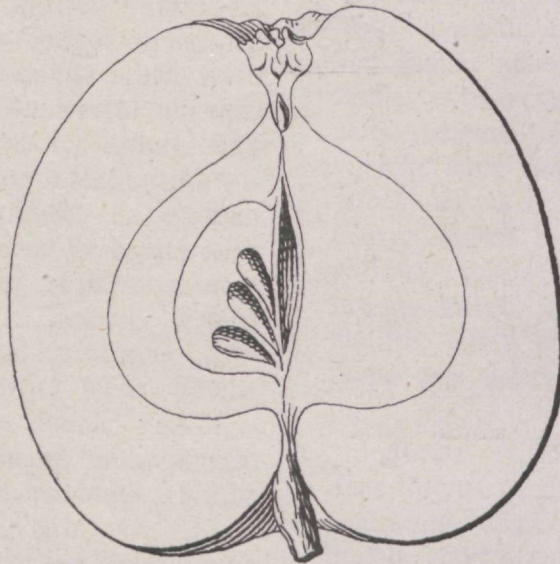
Kirjandus ja nime-keisendid.

W. Lauche. I. Ergänzungsband zum Illustr. Handbuch der Obstkunde, nr. 827, lhf. 275, Der Serinka. Э. Регель. Русская Помология, 1868. а. lhf. 105, 2, Глини-

стое или Съринка, Lehmapfel. A. Leroy. Dictionnaire de Pomologie, T. IV, 1873, 488, Pomme Serinka ja Lehm. — Lucas. Illustr. Pomolog. Monatshefte, 1875, lhf. 36, Der Serinka-Apple. — E. Jankowski. Ogorodnik Polski, 1882, 52, Strumillówka (wärwitrukilpildiga), teiste nimedega: poziomkowe, szampanski, zajecza mordeczka jne.

mis Leedumaal tarwitatakse. — Seesama autor. Ogród przy dworze wiejskim, lhf. 181, Sieranka. Niisamuti. Sad i ogród owocowy, 1893, 50, Strumillówka. — Th. Engelbrecht. Deutschlands Apfelsorten, 1889, lhf. 26, 185, Serinka. А. Гребницкий. Вѣстникъ Садоводства, 1892. а., Съринка (wärwitrukilpildiga). G. Ruppel. Der rationelle Obst-

bau in den nordöstl. Provinzen des Russ. Reiches, 1896 а., 153, Serinka, Съринка, Lehmapfel. — И. УСИКОВЪ. Краткая помология по Бржезинскому, 1900 а., lhf. 69, Съринка. — Гоше. Руководство къ плодоводству, изд. II 1900 а. lhf. 74, niisamuti. Riia puuwilja-kaupmeeste juures ja ka Baltimaa aiaäride hinnakirjades on see õuna-sort weel kui: „Сърый“, „Сърое“

Nr. 6. Serinka.

(hall õun), „Съринка Розовая“ ja „Съринка красная“ tuntud, ning kufagil maanurkades hüütakse teda ka „Kalmutiks“ (Калмукъ, Калмыкъ).

Süü ja süurus. Restmise süurusega ja kaunis kõrge ehitusega õun; läheb ülemisselt otsast diekarika poole enamasti pikkamisi, wahest harwa ka üsna järsku peenemaks, ja on otsast wahel tontsfaks.

Siekarikas on keskmine juur, pooleni awatud; asub kas õuna pinna peal wäljas wõi wäikese augukese ehk õõnetuse sees, ning on tihtigi wäikeste muhukestega ja woldikestega ümber piiratud; õietupe lehekeseed on hallikas-rohelised. kerge wioletikarwa helgiga, wäikesed, otjakeseed weidi tagasi keeratud.

Warfs on keskmine, wahest paks, lihaw ja lühifene, nõnda et ta oma filedast, keskmise sügawusega ja laiusuga augukeseest, mida kerge roostekord katab, waewalt wälja paistab; warre-õõnsus seisab harilikult kaua roheline.

Koor on raswase läikega; puust mahawõtmise ajal roheline, aga pärastpoole, kui õun mahawõetult juba täiesti küpsiks on saanud — rohelas-kollane: päikese poolt külg on ühetasajelt punane, teliskiwikarwa wõi sawikarwa helgiga ja üksikute enam tumedamate triipudega. Niisuguse koorewärwi järele ongi õunale Saksa keeli „Lehm-äpfel“ (sawioõun) nimeks antud. Mõnikord on selle õuna koore põhjawärw walwakas-pruunide täpikestega kirjaks tehtud.

Seemneõõnsus on kõrge sibula näoline; telje-õõnsus on pikergune-ümargune (elliptiisch) ja sees tühi; seemnekoopakesed on kõrwasarnased juured, õhukeste seintega, peaaegu finnisjed ja on kaunis kõrgele-ulatawate praokeste läbi telje-õõnsuse fissepoole awatud. Seemned on kaunis wäikesed, ilusad, kenasti wälja kaswanud, pikergused, munasarnaselt wälja wenitatud, kaunis pikkade, wähe kõweraks paenutatud, terawate otja-tipukestega, tumepruunid; seemnete seas tuleb ka niisuguseid ette, mis kaswujõuulised pole.

Bentenhof.

Silmeõõnsus on trehtlisarnane, wäljaspool asuwate tolmukatega.

Siha on rohelas walge, õige peene sõmeraga, kaunis mure ja sahwetine; maitse on kujukaw, weinitaoline õrn, iselaadilik würtsiline ja meeldiw.

Walmisaamise aeg ja tarwimine. Nagu juba ülewal tähendatud — on see hilise sügiseõuna wõi warase talweõuna sort; ta hakkab sagedasti juba nowembrikuus walmima, kuid päris küpsiks ja maitsewaks läheb ta alles detsembrikuus, alal hoida wõib teda aga jaanuarikuuni, ilma et ta krobelikseks lähiks wõi närtjima hakkaks. See on üks parematest laua-õunadest, mis ka muude maa-apidamise vajaduste jaoks väga hästi kõlbab.

Puu omadused. Noorelt on selle puu kasw kaunis korralik ja kroon ilus, ühetasane; wiljakandmise ajajärgul aga ajab kroon enese aegamööda laiaks ja korratuks. Ühe-aastased wõsud on peened ja hästi tihti ning korralikult madalate terawate lehepungetestega üle tipitud, mis keskmeses kauguses üksteisest eemal asuwad. Koor on koguni tumedawärwiline, peaaegu mustapruun. Lehed on wäikesed, kitsad, läikivad — tumerohelised, kaunis paksud, loperümargused; leheotsad on teritatud, weidi kõwerad; leheserwad on hambulised, misjuures lehekeseed ja hambakesed hästi peenelt wälja on lõigatud ning korralikult las, ühetasases kauguses üksteisest eemal seisawad.

Serinka pilt leidub II wärwitrukipildi peal, nr. 4. all.

A. von-Zur Mühlen.

7.

8.

9.

III.

Talweõunad,

sell'es korras, kuidas nad küpsaks saavad.

7. Aport lhf. 22.

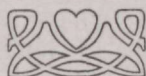
Nime-teijendid: Albertin, Alexandre, Aport, Aporta Nalivia, Апортовое, Апортъ Бѣлый, Апортъ Красный, Апортъ Лѣтній, Апортъ Осенній, Апортъ Украинскій, Апортъ Воронежскій, Апортъ Зимній, Aubertin, Beauty of Queen, Belle de Bruxelles, Belle d'Orléans, Comte Woronzoff, Corail, Doport, Empereur Alexandre de Russie, Empereur Alexandre I, Empereur de Russie, Emperor Russian, Engliſch King, Fin d'Automne, Гетмановка, Grand Alexandre, Грань Александръ, Groß-Alexandre, Гусево, Гусевское, Jolly Gentleman, Kaijer Alexander, Кейзеръ Александеръ, Kaiser Alexander von Rußland, Korallen-Apfel, Мальтъ, Oport, Phönix, Pomona Britanica, Порты, Président Napoléon, Stoke Tulip, Шлапакъ, Victoria, Wunderapfel, Wunder der Welt.

8. Koofsi Rosenhäger . lhf. 25.

Nime-teijendid: Afsofüll'scher Winterapfel, Красный Кальвиль (ekslit), Muscateller Roter, Мушкатное Красное, Parmelscher Weihnachtsapfel, Rosenhäger, Schwedischer Rosenhäger, Шведское Розовое, Штеттинское (walesti), Svensk Rosenhäger, Weihnachtsapfel (jõulupuu õun), Zórawinka.

9. Siivimaa wäike sibula-borsdorfer lhf. 28.

Nime-teijendid: Borsdorfer Zwiebel, Борсдорфское Лифляндское Зимнее, Борсдорфъ Лифляндскій, Борсдорфъ Луковичный, Siivimaa Borsdorfer, Siivimaa Winter-Borsdorfer, Siivimaa Zwiebel-Borsdorfer, Луковичное, Kevaler Borsdorfer, Winter-Borsdorfer, Zwiebelapfel, sibulaõun.

A p o r t.

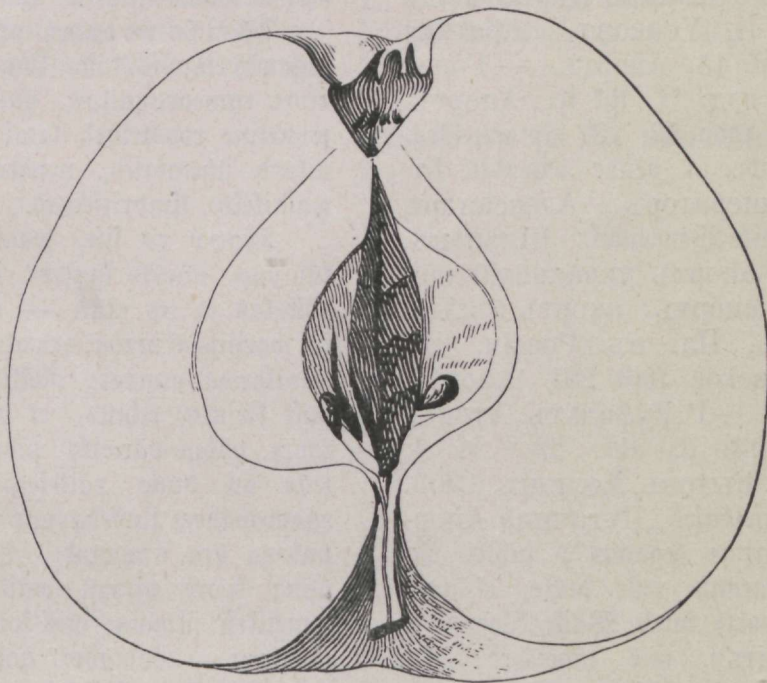
Kodumaa ja laialilagune-
mine. Wanaaegne õunasort ramburi
õunade feltfist, mis ühede arwamiſe järele
Wenemaalt, teiste arwamiſe järele aga —
wäljamaalt pärit on; ta on niihästi We-
nemaal kui ka wäljamaal õige laialdaselt
laiali laotatud ja on oma wilja heade
omaduste ning kena wäljanägemise tõttu
niihästi mait-
sewa laua-
õunana kui
ka puuwilja
kaubaturgudel
wäga otſitaw.

Kirjan-
dus ja ni-
me-keiser-
did. A. Diel.
Kernobſor-
ten, 1799. —
1819. a.,
Nachtrag II,
ſhf. 65. Kai-
ſer Alexander
von Rußland.
— H. A.
Красногла-
зовъ. Пра-
вила Пло-

доводства, 1848. ja 1856. a., ſhf. 87,
Апортъ, Апортовое, Порты и Гусево
(Regeli järele.) — Ed. Lucas. III B.,
Nr. 39. Kaiſer Alexander. — A. Грелль.
Журн. Садов., 1869 г. Апортъ укра-
инскій (wärwitritipildiga). — Э. Регель.
Русс. Помология 72, ſhf. 204. Апортъ.
— A. Leroy. D. T. III, 185, Pomme
Grand Alexandre, 16 nimeteijendiga:

1) Aporta (Van Mons, Catalogue des-
criptif, 1798—1823, p. 56, № 165);
— 2) Alexandre (jealsamas); — 3)
Comte Woronzoff; — 4) Empereur
Alexander I (G. Lindley, 1831); —
5) Empereur de Russie (Thompson,
1842); — 6) Fin d'Automne; — 7)
Gros-Alexandre (A. Bivort, 1849); —

8) Corail;
— 9) Empe-
reur Ale-
xandre de
Russie; —
10) Phönix;
11) Pomona
Britanica;
12) Beauty
of Queen;
13) Belle d'
Orleans; —
14) Prési-
dent Napo-
léon; — 15)
Albertin; —
16) Aubertin.
— W. Lauche.
D. Pom. 16,
Kaiſer Ale-
xander. — Ed.
Zankowſki.

Nr. 7. Aport.

Sad i ogr. ow., 4. Aport. — Wl. Kas-
zynski, Ogr. Pol., 1883. a., ſhf. 223.
Aport. — R. Stoll. Destr. Ungar. Pom.
XII, 2. Kaiſer Alexander. — H. Кичу-
новъ. Вѣстн. Садов., 1888. a., ſhf. 51.
Апортъ зимній (wärwitritipildiga). —
Th. Engelbrecht. Deutschl. Apfels., 273,
Kaiſer Alexander. — P. Шредеръ, Рус-
скій огородъ, питомникъ и плод.

садъ, 1890. а., lhf. 726, Апортъ. — М. Рытовъ, Плод., 1890. а., lhf. 57. Замѣчательные Апорты. — Плод., 1890. а., lhf. 157. Краткое описаніе пятидесяти лучшихъ сортовъ яблокъ, lhf. 160, Апортъ. — А. Грельль. Доходное плодоводство, lhf. 103, 3. Грань Александръ, Кейзеръ Александеръ, Гетмановка, Красн. Апортъ ja 54. Апортъ, lhf. 119. — Н. Кичуновъ. Плодов. Корочанскаго уѣзда, lhf. 58, Апортъ. — F. Lucas. Tafel-äpfel, 1893. а., 23, Kaiser Alexander. — R. Gaucher, Pom., 1894. а., 14. Riisjamuti. — R. Goethe. Kernobst., 1894. а., 12. Riisjamuti. — J. Brzezinski. Dobór wzorowy, 1897. а., lhf. 18, Aporta. Ю. Ланицкій. Плод., 1898 г., lhf. 112. Маточн. дер. Уманск. Цариц. сада Апортъ. — И. Усиковъ. Краткая помология, lhf. 45. Апортъ. — Гоше. Рук. къ пл., изд. II, lhf. 61. Апортъ. Selle nime all тооб M. W. Rötow järgmiste õunafortide ja nende teisendite kirjeldused: Императоръ Александръ (pilt 33); Wäike-Wenemaal: Шлапакъ, Гетмановка; апортъ украинскій (pilt 34); красный апортъ; апортъ бѣлый. А. Болотовъ, Пл. въ Россіи, III, lhf. 80. Гусѣвское (pilt 26), Апортовое (pilt 27). — Г. Куфальтъ. Атласъ Плодовъ, 1903. а., lhf. 23, № 4, Апортъ. — М. Рытовъ. Хозяинъ, 1903. а., № 15. Kirjelduses „Путаница Апортовъ“ („Aportide segadus“) juhib M. Rötow tähepanemist selle peale, et nimi „апортъ“ (aport) tuleb Wäike-Wene keele sõnast „опорить“, mis tähendab: ette jõudma, kedagi üle lööma. Sellega tähendatakse, et aport oma suuruse poolest teised õunafordid üle lööb, neist ette on jõudnud. See nimi tõendab ka, et see õunafort Wäike-Wenemaalt pärit on. Riisugaust tõendust ei või aga kaugeltgi veel mitte kindlaks ja õigeks pidada.

Siuju ja siurus. Õun on väga juur, keskmisel arvul 78 millimeetrit kõrgе ja 93 m.m. paks, tõmbakas-ümargune, nüris lõigatud koonuse moodi, warre poolt

tublisti jämedam, kui ülevalt, misjuures üks õunapool ikkagi weidi paksem on kui teine — kui õun pooleks lõigata; üleüldises kokkuvõttes on aga õun pea-aegu päris ümargune ja lähed aga ülemises otsas, kus madalad ühetasased ribid nähtawale tulewad, tõntsiks.

Siekarikas on lai, pooleni awatud, rohekas-pruuni farwa; õietupe lehekesed seisawad üksteisest lahus, on altpoolt küljest, lehesülede juurest keskkohta (centrum) poole koomale tõmmatud, siis lähewad nad otse ülesse, kuna lehetipud ülevalt wäljapoole hoiawad. Silme-õõnsus on sügaw, wähe kitsawõitu ja ümberingi riisjamauguste wähe filmapaistwate ribidega kaetud, nagu kalwilli õunad; osalt liuglewad need ribid ka waewalt filmapaistwalt mööda õuna külgesid allapoole.

Warfs on puine, pikk, pruun ja asub sügawa, kaunis laia õõnetuse (augu) sees, mida tumepruunikas, osalt hallikat farwa. jooneline roosteford katab ning mida mõnikord ühetasased, waewalt filmapaistwad woldikesed ümbritsewad.

Stoor on file, tema põhjawärw on, kui õun täiesti küpsiks saanud, õlekarwa kollakas ja on alati — õuna ülemine osa ja warjupool maha arwatud — ilusate farminikarwa punaste plekkidega nõnda tihedalt kirjaks tehtud, et neid plekkisid aina loore põhja-wärwiks pidada võib; peale selle on õuna päikesepoolne külq weel enam-wähem tumedamate plkkidega ja triipudega ära ilustatud. Siis weel wõime õuna loore pinnal wäikesi täppekesi wõi punktikesi filmata, mis kollasemates — põhjawärwi — kohtades hallikat, aga punetusekohtadel punakas-pruuni farwa on, ning mis ilma kindla korrata laiali on paisatud. Selle õuna-fordi iseäraline, tugew ja meeldiw lõhn on väga karakteriline, ise-laadiline.

Seemnesõlm wõi seemnekoda on osalt üsna nõrgalt wälja joonestatud, nõnda et ta piiri-joonesid hästi nähagi pole; ta on fibula moodi; seemnekoopakesed on keskmiselt awatud, warre poolt küljest enam ümarikumad; nende seinad on

õige tublisti ära lõhkenud, pragulised. Seemneid on harilikult üsna vähe, — ainult harva üks tükki ühe koopakese sees; nad on väikesed, munanäolised ja kastanikarva pruunid.

Silmedõnsus on sügav, koonuse- näoline; tolmukad asuvad kas keskel või õilme-dõnsuse keskkohast weidi alamal.

Lih on roheline-walge, õrna söme- raga, mure, mahlarikas, õrna würtfilise, magushapuka maitsega.

Walmissaamise aeg ja tarwi- tamine. Wili saab juba septembrikuus nõnda küpses, et teda puudelt maha võib wõtta ja arutihti ka tarwitada; wäga niiskes maapinnas ja niisketel, wihmastel suwedel kipub wili jägedasti mädanema minema; ta on ka õige õrn mitmesuguste putukate wastu; isegi linnud, näituseks warised, kipuvad aporiidunu nende ilusa pu- nase wärwi tõttu nokkima. Wili seisab, kui

teda muude heade tingimiste juures hästi otstarbekohaselt hoida, kuni detsembri-kuuni, või koguni terve talwe otja alal. Hästi wäljakaswanud ja kenasti wärwitud aporiidun on päris eeskujuline, esimest sorti puu- wili, mis niihästi lauale kui ka muude majapidamise vajaduste jaoks ja müügi- turule kõlbab.

Puu omadused. Puu sünnitab kõrge, laia ja korratu krooni ning annab wiljarikka, parajalt niiske sawikas-liiwase maa sees wäga head wilja, mis oma oma- duste poolest midagi soowida üle ei jäta; ta on hästi wastupidaw, wiljatandmise- jõud on keskmine, ning et õunad õige suu- red kaswawad, siis peab puid tuulte eest warjama. Lehed on suured, pikergused, laiade triipudega.

Aporti pilt seisab III. wärwitriikitabeli peal keskkohal, nr. 8. all.

Kiias.

W. Baer ja A. von Blumenbach.

Rootsi Rosenhäger.

Rodumaa ja laialilagune mine. See õuna-sort on Rootsimaal pärit. Wenemaal pole ta mitte väga laialt tarvitusel; teda leiame siin ainult kohati Baltimaal. Leedumaal ja osalt ka Väike-Wenemaal, kus ta mitmesuguste nimede all tuntud on, kuid need nimed pole veel seni küllalt hästi järele uuritud ega kokkukolasse seatud.

Kirjandus ja nime-teisendid.

D. Eneroth. Svensk Pomona, lhf. 52, Svensk Rosenhäger. — J. Oberdieck. Illustriertes Handbuch der Obstkunde, 1865, nr. 472. Schwedischer Rosenhäger, Rosenhäger. — Э. Регель. Русская Помология, 1868 г., lhf.

472, Rosenhäger, Svensk, Шведское розовое; ainult mõni õuna, selle märkusega, et see õuna-

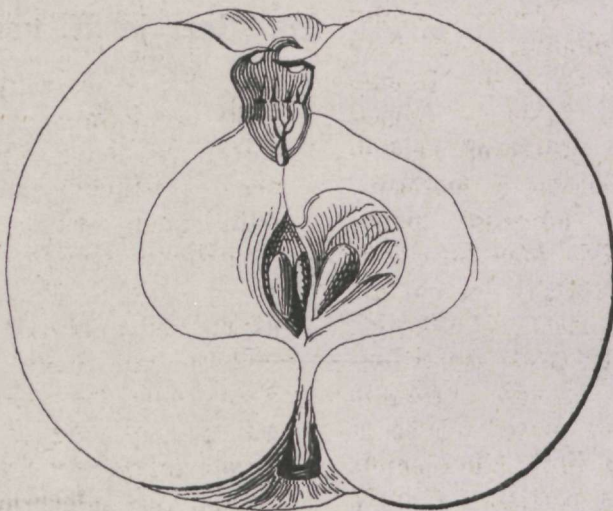
sort on Enerothi käest Rootsimaal saadud, ja et noored puud on Peterburis raamatu väljaandja pomologia-aias 1866./7. a. talvel osalt külma läbi kahju saanud. — G. Ruphaldt. Der rationelle Obstbau in den nordwestlichen Provinzen des russischen Reiches, 1896, lhf. 152, Rosenhäger, Schwedischer. — Peale nende ülemaltähendatud nimede olen ma seda õuna-sorti veel järgmistele nimedele all trehwanud nägema: „Красный Кальвиль“ (Punane

kalvill — väga mitmes kohas, kuid see nimi on täiesti omamõtteliselt ja põhjendamatult tarvitatud, sest punase kalvilli sortid on palju olemas), Muscateller Roter — Мушкатное красное (krahw Sivers — Wönnust), Weihnachtsapfel (krahw Berg — Sangaste), Afrikällischer Winterapfel (krahw Ungern-Sternberg — Linden ja parun Stadelberg — Gestimaa), Parmellscher Weihnachtsapfel (parun Ungern-Stern-

berg — Parmel, sealjamas), Zurawinka, Wene keeli tõlkes „Клюквинка“, kuna Eesti keelde seda nime wahest „jõh-wifa-õun“ wõiks tõlkida (Samiskzze, Turossa ja teistes aedades Leppeli kreisi, Witebski kubermangu) ja Sztetyнка (Штетинка, stettinlane — mis aga mitte õige pole).

Kuju ja suur-

listi kestmise suurusega, kuju poolest lotfikümargune, kuid tema kujukorm pole alati ühesugune: wahest on see enam pikergune, kõrgem (näitusüks — wärwitruki-tabeli III peal, pilt 8), teinekord jälle madalam ja jämedam (näitusüks: õuna läbilõige, pilt nr. 8, lhf. 30); õuna pooled pole (kui õun otsejoones pooled lõigata) mitte ühesuured, waid üks pool on enamasti paksem kui teine; kõige pikem ristlähimõet (diameter) on õuna keskkoht wõi keskkoht

Nr. 8. Rootsi Rosenhäger.

weidikene allpool, ja sellest joonest ülespoole läheb õun üsna forrakindlalt ümarikuks; ülesse diekarika poole läheb ta jälle liugamisi, koonusetaoliselt peenemaks ja on ülemisest otsast kaunis laialt lotfik; õuna ülemine ots on alati selgesti filmapaißtimate, wahest aga üsna kõrgete ribide läbi woldilijeks tehtud. Üle terve õuna pinna jooksewad ühetasased madalad ribid alla, millede seast üks — wõi koguni kolm — jagedasti niivõrt ettepoole tungisiwad, et õun, kui teda pöigiti katki lõigata, ümarik-nurgeline paistab olewat. Iseäranis selgesti kujunewad ribid õuna pealmises osas, diekarika õõnjuse weere ümber. Arutihiti tuleb aga õunu ette — iseäranis wanade puude peal — millede worm märksa kindlam on: nad on lame-ümargused ja üsna ilma ribideta; märksa harwemini tuleb nende õunte juures enam pikergusi wormisid ette, mis siis kanamuna näolised ja ülemisest otsast ribikad on.

Diekarikas on käesolewa õuna-jordi kohta kaunis tüüpikaline, hästi suur ja forratult igasse külge wälja kujunenud — nagu oleks ta kahest — kolmest küljest kokku litjutud, ja sellepärast paistab tema worm ülevalt waadates jagedasti, mitte ümargune, waid nurgeline wälja. Ta on poolkinnune, seisab kaua ümehallikas-roheline; dietupe lehekeseed on udukarwafestega kaetud ja seisawad alt üksteisest tublisti eemal, nagu oleks nende wahel suured ümaritud augud olemas, iseäranis täisküpsede, juurte õunte juures, nõnda et nende aukudeste kaudu isegi õilmeõõnjuse sifemus (koobas) wälja paistab. Dietupe lehekeseed on pikad, lähewad kaunis järsku terawaks, tuletawad oma kaju poolest laewa põhjaroodu meelde; nad jooksewad esiteks ristloodis (горизонтально) üle õilmeõõnjuse ja keerawad siis oma otsakesed weidi ülespidi, misjuures nad üksteise najale toetawad wõi üksteise tagant risti läbi käiwad. Diekarika õõnjus on kaunis sügaw, litjawõitu, järskude kallastega; tema serwasid ümbritsewad enam wõi wähem filmapaißtimate ribid ehk jälle weidi wähemad, kaunis terawad woldikesed, mis alt

dietupe lehekeseete süle juurest kuni õilmekarika õõnjuse äärteni ülesse jooksewad.

Warss on väga lühikene wõi keskmine pikk (2—15 millim.), kas üsna jäme wõi keskmise pakjusega, weidi lihaw, walwakat oliwi karwa, sugupärast karwane, asub trehtriäolise, kaunis sügawa õõnetise (augu) sees, mille pinda madalakesed laiad ribid joonelikseks teewad; warre-õõnetist katab õrn, walwakas punakas-pruun roostekord, mille wärw umberi, sepia ja okeri segi karwa meelde tuletab ning mis ennast kiirtetaoliselt kaugele üle warreõõnetise serwade laiaila laotab.

Koor on peenikene, täiesti file, weidi tumehallikat helki, kui õunad weel puu otsas on; on aga õunad juba maha wõetud, siis — raswane, kangesti läikiw ja üleni üliilus karminikarwa punane; warjuküljel muutub see wärw esiteks walwakas-roosaks, tumedate täppidega ja katkenud, nagu pealetilkunud triipudega, ning wiimaks — õlkarwa rohakas-kollaseks põhjawärwiks, mida aga, õigust wõlida, peaaegu kunagi näha pole, sest et ka warjus kaswanud õunad hästi karminikarwa roosad on. Warre ümbruses, kus õuna õõguw punetus warre-august wäljatungiwate rooste-wiirudega kokku puutub, wõime jagedasti walwakaid ümarikuksid täppeid filmata, mis umbes 2—3 millim. läbi mõeta suurend on ja nõnda wälja näewad, nagu oleks nende kohtade peal koore alla õhku kogunud. Terve õuna pind on üleni kaunis rohkesti wäikeste, iselaadiliselt üleskergitatud walwakate koorealuste täppidega, millede tipud arutihiti tõmmukaspruunid on, üle külwatud. Need täpikesed paistawad iseäranis neis kohtades filma, kus õuna punetus kõige käreдам on. Koore lõhn on kaunis tugew, väga meeldiw.

Seemnesõlm asub peamasti õuna keskkohas (centrumis), on harilise suurusega, sibulanäoline, altpoolt küljest weidi sündame moodi, ning on — wahest waewalt märkatawa, teine kord aga üsna selgesti filmapaißtimate rohakas-kollase, mõnikord ka roosaka wiiruga sisse piiratud. Seemnekoopad on kõrwa näolised, praguliste sein-

tega, hästi awarad, laiad, lahtised ja seisawad lahtiseid ääri pidi ühise telje wõi südamel ümber koos, mis sees tühhi on. Seened on hästi wälja kujunenud, pikad ja armurikkad.

Silmedõnitus on oma iseäralise ehituse poolest, mida teiste õuna-sortide juures peaaegu kunagi ette ei tule, jelle õuna-jordi kohta kõige karakterlisemaks tunnemärgiks, ja nimelt: tema on õige laia ja lühikese tsilindri ehk toru moodi, mille põhi lühikese, kestkohaft kokkulihtunud trehtri wõi ümberpööratud koonuse näo omandab; jelle koonuse kestkohal paistab kõige pealt kaunis pikk, teraw tipp silma, mis midagi muud ei ole, kui kokkufaswanud emaka seemneputked ehk warred (styli). Tolmukad asuwad õilme-dõnitusse kestkohaft weidi kõrgemal.

Siha on walge, wähe kollakas, koore lähedalt punakas ja punakate soonestega läbi põimitud, kaunis tihe, siis õrn, peene sõmeraga, magusalõhnaline, würtsilise, kalwilli-õunte taolise maitsega, hästi mahlarikas, sisaldab palju suhkurt ja kaunis rohkesti weini-ollusid, ühe sõnaga — ta omadused on suurepäralised, ta on peaaegu maitsewam, kui kõik teised talweõunte joridid, mis põhjaõhtu-poolisel Wenemaal tarwitusel on.

Walmissaamise aeg ja tarwitamine. See on päris talweõuna sort, mis alles oktoobrikuus küpsena hakkab ja heade tingimiste juures terve talwe alal seisab. Ta on enam põhjapoolsemates maakohtades tore lauadun, mis seda ära on teeninud, et teda hästi laialdaselt wiljapuuaedadesse asetataks. Puuwilja turgudel peaks ta oma iluduse, tubli, kestmise juuruse, alaljeismise wiisaduse ja hea maitse pärast — nägusjal kohal seisma, ja ta saabgi ka kahtlemata kaubarwitajate suurt lugupidamist wõitma.

Puu omadused. Puu kasw aedades on kestmine, peaaegu keranoolise ümar-guse krooniga, mis mitte wäga paks ei ole ja õjad laiast ning tüwe juurest üsna otse, peaaegu täisnurkadena (45°) wälja firutab. Lehetate on õige paks ja tumeroheline. Wõjud on kestmised jämedad, pikad, sirged,

karwased; lehepunad seisawad üksteisele kaunis lähedal (18—30 millim.), nad on tüsedad ja ka hallide udukarwakestega kaetud. Koor on mustjas, purpurikarwa tõmmu ja on waewalt filmapaistwate walwakas-oranjekarwa täpikestega üle külwatud. Lehed on tumerohelised, õige wähe kortsulised, kestmise juurusega, laiad, munanoolised, wähest aga üsna ümar-gujed ja järsku terawaks-minewate otstega; krooni seespool on lehed enam-wähem pikergujed, peaaegu wannipõhja näolised; leheserwad on kahe- wõi koguni kolmekordsest joetud (s. o. lehe serwatiputkesed seisawad kahelt wõi kolmelt realt), hambukeste wahed on sügawad, tipud terawad; pealtpoolt küljest on lehed filedad, altpoolt aga — nõrgalt udukarwakestega kaetud ja tugewate, ettepoole tungivate lehewõrgu-soonekestega läbi põimitud; leheroog on lühikene ja peenikene.

Puu ei hakka mitte wäga waratselt wilja kandma; wiljakand on kestmine ja mida wane-maks puu lähed, seda rohkem hakkab ta wilja kandma, misjuures suur wiljarohkus iga aasta tagant waheldab. Wili istub kaunis kõwasti okste külles ja ei karda naljalt tuulesid ega haigusid.

Talwiseid kilmasid kannatawad puud wäga hästi wälja, kuid ei wõi just mitte ütelda, et nad päris talwekindlad oleksiwad.

Maapinnale Rosenhäger iseäranis suuri nõudmisi ette ei pane — ta lepiw üsna kehwa mullaga ja edeneb kergesti rammutatud maapinnas õige hästi.

Lehetäi on wäga maias jelle jordi õuna-puu noorte wõjude peale. Puukorlis kasvawad noored Rootsi Rosenhägerid kaunis jõudjasti, kuid ei joeta küllalt loomulikku tugewaid tüwisi ja ajawad ka offi kehvasti; sellepärast on waja neid teiste puudega wõrreldes tubliste piirata, et nõndawiisi hrad krooni kaswatada, kuid siiski on korralikud täiskrooni pookimised tema juures rasked korda saata. See on arwatawasti ainus põhjus, mis pärast ärilistes puukoolides seda õuna-sorti peaaegu kunagi ei leidu.

Rootsi Rosenhäger (kõrges kujukormis) on III wärwitriiki-tabeli peal, all ääres, nr. 9. all kujutatud.

Siiwimaa wäike sibula-borsdorfer.

Kodumaa ja laialilagunemine. Selle õunasordi kodumaaks peab küll kahtlemata Siiwimaad pidama, sellest hoolimata, et õun ise, võib olla, mõne borsdorferi reneti suguseltisist on ja mõne Saksa reneti kannust on võrsunud. Õun on ilusa väljanägemisega, kannatab hästi wedu ja on nende omaduste tõttu väga otsitavaks, kõrgehinnaliseks kaubitsemiseõunaks saanud — iseäranis veel kui jõulupu ehe.

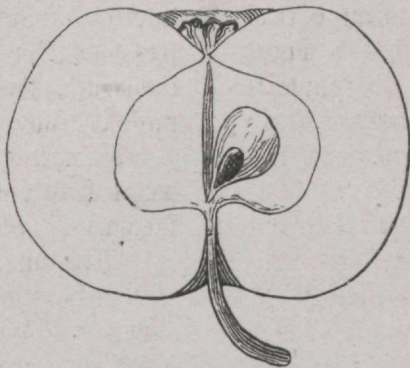
Kirjandus ja nime-teisendid.

Selle õuna-sordi pomoloogiline kirjeldus ilmub siin üleüldse esimest korda. G. Regel on oma raamatus „Русская Помология“ (1868. a. lk. 444) ainult mööda minnes õuna-sorti „Борсдорфское Лифляндское“, „Лифляндское зимнее“ nimetanud; see on arvatawasti seesama sort, mida meie siin kirjeldame. G. Kuphaldt toob oma raamatus „Der rationelle Obstbau in den nordwestlichen Provinzen des russischen Reiches“ 1896. a., lk. 135, lühikese ülewaate õunasortide kohta: „Livländischer Borsdorfer“ ja „Borsdorfer Zwiebel“, mida ta teise nimega „Revaler Borsdorfer“ nimetab; need kirjeldatud sordid näiwad meie, käesolewas kirjelduses ettetoodud borsdorferiga sugulased olewat, kuigi nad päriselt üks ja seesama sort ei ole. Peale selle on tuntud nime-teisendid: „Лифляндский Борсдорфер“, „Луковичный“, „Zwiebelansel“, j. o. lihtsalt „sibula-õun“.

Kuju ja suurus. Õun on wäi-

kene, lotfik-ümargune, ülevalt ja alt weidi laiaks litfutud; ta worm on väga korralik, suuremalt osalt ilma filmapaißtwateribideta, file ja ta on keskkohtalt kõige jämendam.

Diekarikas on esiteks pooleni awatud, en aga õun täiesti küpsjeks saanud, siis täiesti lahtine; ta asub wäikeses, mõnikord ka üsna sügawa, awara ja ühetajase õõnuse sees, mida tihti selgesti filmapaißtwad, lihawad woldikesed ümbritsewad, mis endid ka üle augukese serwade wälja sirutawad. Diekarika lehekeseid on laiad, kiilunäolised.

N. 9. Siiwimaa wäike sibula-borsdorfer.

Vars on peenikene, kaunis pikk; õõnetus wõi auk, kus sees ta asub, on trehtrinäoline ja kaunis awar ning teda ümbritseb tume-punakas, pruunikas joonelise kujend, mis õrnale, joonelisele, wähest harwa ka enam-wähem krobelinele roostekorrale nagu krantsiks ümber on.

Koor on l'ikiw, õhukene; puuist mahawõtmiise ajal on ta põhjawärv rohutarwa roheline, tõmmuka punetusega, kui aga õun juba mõni aeg riulil on seisnud, siis muutub tema wärv kollakarwa kollaseks ja on päikesepoolne külge helepunane, osalt aga ka triibuline; terve õunapind on wäikese rooste-täpikestega üle külmatud ja harwade wähe filmapaißtwaterooste-ribakestega ära joonestatud; wähest on õuna küljes ükfiu d soolatiüika-näolisi kärnakefi märgata.

Seemnesõlm on keskmiise suurusega, sibulanäoline, finnieste seemnekoopakestega.

Silmööõnsus on lühikene, ümber-

pööratud koonuse moodi, pealseiswate tolmukatega.

Sih on walwatas-kollakas-walge, kõwa, murduw, meeldiwa weiniisarnase hapuka maitsega, wähe würtfilist maittu, kaunis mahlarikas.

Walmissaamise aeg ja tarwitamine. Wili saab alles lamewas olekus talwel walmis. Kõige jahwtisemad ja maitswamad on seda sorti õunad märtsi- ja aprillikuu, ning kui neid korralikult hoida, siis seisawad nad isegi kuni teise aasta juunikuuni alal. Hea laua-õuna sort, mille eest kõrget hindu maksetakse; tema iseäraline wäärtus seisab weel selles, et ta, nagu ülemaal juba tähendamine, kenaks jõulupuu ehteks on. Kõögitarwituste peale ta hästi ei kõlba, koogi-pagarite wõi konditrite juures peetakse temast aga wäga palju lugu.

Puu omadused. Puu kasvab wäga pikkamisi, saab aga selle eest hästi wanaks — 150 aastat ja weel enamgi; kroon on ühetajane, ümarik; wilja hakkab ta kaunis hilja kandma, armastab sawipõhjaga maad, kasvab aga ka iga teise maa sees, isegi päris kehwas pinnas, kuid siis on tema õunad wäikesed. Lehed on sinakas-rohelised, wannipõhja taoliselt looper-ümarused; noorte puude koor on

walwatasroheline ja oma wälimise wäljanägemise poolest noorte sarapuu wõsude koor moodi.

Wäikesed õied on elawat, punast karwa.

Õunad ripuwad kaunis tihedalt üksteise ligi — wahest mitu tükki kobaras koos — oma peenikeste, kaunis pikkade warrekeste otsas niisama suguste peenikeste, aga leherikaste laiast wäljasirutatud okste külles. Ehk õunu puu külles küll tihedalt koos on ju nad õige tugewasti okste külles kinni on, nõnda et tuule läes mahawarijewate õunte protsent wõrreldes üsna wäike on, — ometigi ei suuda see suur puu iseäranis rohket saaki anda.

Selle õuna-sordi pilt leidub III wäitruki-pildi peal, ülewal, nr. 7. all.

Märkus. Siiwimaal on weel üks teine õuna-sort olemas, mis sellesama nime all liikumas on, kui ülemaal kirjeldatud sortigi, aga see on kahtlemata teisest seltsist pärit. Tõsi küll, et tena wili oma wälimise poolest Siiwimaa wäikese sibula-borsdorferiga wäga palju ühte moodi on, kuid see on märksa magusama maitsega ja ka lehed on temal teisest moodi: nad on seda moodi, nagu paljude reneti-õuna sortide lehed — hambuliste serwadega, laiad, owalinäolised, terawate tippudega ja harilikult rohelist karwa.

